

SZLAK BIAŁOSTOCKICH ŚWIĄTYŃ



Mapa powstała w ramach zadania publicznego „Białostockie szlaki turystyczne” realizowanego przez Regionalny Oddział PTTK w Białymstoku



Zadanie dofinansowane ze środków z budżetu Miasta Białegostoku

Wielokulturowość i wieloreligijność to słowa-klucze otwierające drzwi do historii Białegostoku. Od wieków w mieście mieszkali Polacy, Rosjanie, Białorusini, Niemcy, Żydzi, Tatarzy. Można było także spotkać Ukraińców, Litwinów czy tzw. „Olendrów”. Tu spotykały się różne kultury, religie, obyczaje, tworząc istną wieżę Babel. Kościoły katolickie sąsiadowały z cerkwiemi i synagogami. Modlono się również w ewangelickich kirchach. II wojna światowa odmieniła oblicze miasta. Zniknęły społeczności żydowska i niemiecka, wyjechała większość Rosjan.

Co pozostało? Obecnie w stolicy województwa podlaskiego mają swoje siedziby: archidiecezja białostocka Kościoła rzymsko-katolickiego, diecezja białostocko-gdańska Kościoła prawosławnego, Mufti - przewodniczący Najwyższego Kolegium Muzułmańskiego Związku Religijnego RP. Działają: 35 parafii katolickich i 9 prawosławnych, dwa muzumańskie domy modlitwy, wspólnoty kościołów reformowanych.

Zapraszamy do poznania współczesnego Białegostoku poprzez pryzmat jego świątyń.

Uwaga! XX-wieczne białostockie cerkwie zostały opisane na „Szlaku nowożytnych świątyń prawosławnych”

Autorstwo:

Szlak powstał jako część projektu promocyjnego Urzędu Miejskiego w Białymstoku w roku 2011, we współpracy z firmą Landbrand.

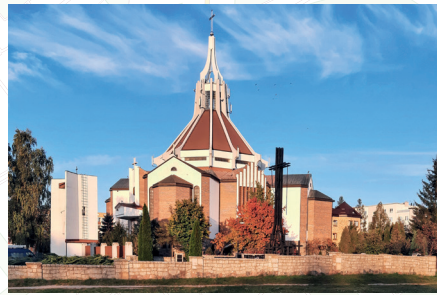
Oznakowanie:

Metalowe kartusze z niebieskim motywem, opisy w języku polskim i angielskim.



1. Kościół Najświętszego Serca Jezusa,
ul. Traugutta 25

Pierwotnie cerkiew Zaśnięcia Przenajświętszej Bogurodzicy wybudowana ok. 1913 roku wg projektu inż. Fiodora Wierzbickiego w kompleksie koszar 64. Kazańskiego Pułku Piechoty armii carskiej. W latach 1921-39 kościół garnizonowy 42 Pułku Piechoty im. Gen. Jana Henryka Dąbrowskiego. Zdemastowany w czasie II wojny światowej kościół został w 1946 r. odbudowany staraniem ks. Aleksandra Syczewskiego jako kościół filialny parafii Wniebowzięcia NMP. Samodzielna parafia została utworzona 25.06.1973 r. Przy kościele znajduje się tablica pamiątkowa poświęcona 42. Pułkowi Piechoty.



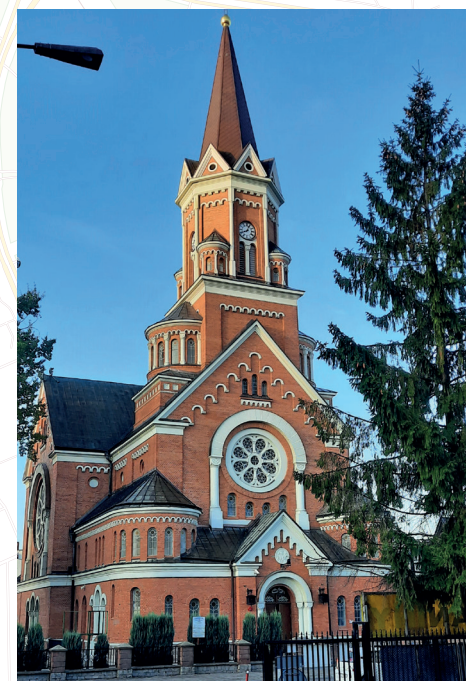
2. Kościół pw. Ducha Świętego,
ul. Sybiraków 2

Parafia została powołana dn. 02.10.1987 r. Kościół wg projektu inż. arch. Jerzego Zgliczyńskiego został zbudowany w latach 1990-96. Jego bryła nawiązuje do architektury kościoła św. Rocha. Wnętrze kościoła zdobią obrazy Marka Karpa. W dolnym kościele odprawiane są msze w obrzędzie łacińskim i bizantyjsko-ukraińskim. Tu również mieści się Muzeum Sybiraków. W 1998 r. powstał pomnik Nieznanego Sybiraka autorstwa Dymitra Grozdewa.



**3. Muzułmański Dom Modlitw,
Dom Kultury Muzułmańskiej,**
ul. Piastowska 13 F

Ok. 1981 r. Muzułmańska Gmina Wyznaniowa w Białymstoku (istniejąca od 1960 r.) otrzymała do użytkowania drewniany dom mieszkalny zbudowany ok. 1930 r. Większość członków gminy stanowili podlascy Tatarzy. Dokonano adaptacji budynku, dostosowując jego wnętrza do potrzeb religijnych, jak również kulturalnych społeczności muzumańskiej. Powstała sala modlitwowa z mihrabem – wnęką wskazującą kierunek modłów na Mekkę i mimbar – formą kazalnicy. W 2004 r. XV Kongres Muzułmańskiego Związku Religijnego w RP wybrał muftiego Tomasza Miśkiewicza na funkcję przewodniczącego Najwyższego Kolegium Muzułmańskiego z siedzibą w Białymstoku, którą pełni on do dzisiaj. W 2020 r. przeprowadzono znaczną przebudowę drewnianego obiektu. Dobudowano wieżycę-minaret oraz oranżerię. Elewacje zewnętrzne ozdobiono orientalną ornamentyką.



**4. Kościół Świętego Wojciecha Biskupa
i Męczennika, ul. Warszawska 46 A**

Neoromańska świątynia została zbudowana w latach 1909-1912 dla białostockiej gminy ewangelicko-augsburskiej. Zaprezentował ją Jódzki inżynier Jan Wende na planie krzyża greckiego. Ewangelikom kościół służył do 1939 r. W okresie okupacji niemieckiej odprawiano w niej sporadyczne nabożeństwa dla oddziałów armii niemieckiej wysyłanych na front wschodni. Opuszczona świątynia została w 1944 r. przejęta przez kościół katolicki i poświęcona pod wezwaniem św. Wojciecha Biskupa i Męczennika. Dn. 31.10.1944 r. odprawiono pierwsze nabożeństwo w intencji białostoczan-ofiar hitlerowskich egzekucji w Grabówce. W latach 1961-79 był to kościół seminarium Wyższego Seminarium Duchownego, w którym msze odprawiał m.in. ks. Michał Sopoćko. Samodzielna parafia została erygowana w 1979 r. W 1997 r. Prymas Polski kard. Józef Glemp przekazał relikwiarz ze szczątkami św. Wojciecha, dzięki czemu kościół został podniesiony do rangi sanktuarium. Dn. 15.09.2013 r. na skutek zwarcia instalacji elektrycznej sponęła wieża świątyni. Z pierwotnego wyposażenia świątyni ewangelickiej do dziś zachowały się empory-balkony oraz ambona. W stole ołtarzowym znajduje się relikwiarz św. Wojciecha. Prezbiterium zdobią malowidła nawiązujące do stylu romańskiego przedstawiające dzieje patrona kościoła autorstwa warszawskiej artystki Kingi Pawelskiej. Po obu stronach kruchty znajdują się kaplice: Katyńska wg projektu białostockiego rzeźbiarza prof. Jerzego Grygoczuka oraz Martyrologii Narodu Polskiego.



**5. Zespół katedralny Wniebowzięcia
Najświętszej Marii Panny, ul. Kościelna 2**

Zespół katedralny stanowią dwie budowle: XVII-wieczna, zwana „białym kościołem” i neogotycka – „kościół czerwony” lub „farny”. „Biały kościół” jest najstarszym zabytkiem Białegostoku, zbudowanym w latach 1617-1626 w stylu renesansowym z elementami późnego gotyku. Jego fundatorami byli ówczesni właściciele białostockich dóbr – Piotr Wiesiołowski młodszy i jego syn Krzysztof. Z pierwotnego wyposażenia świątyni zachowały się: późnorenansowy portal wejściowy przedstawiający scenę koronacji Maryi i płyta z herbami fundatorów (obecnie umieszczona na zewnętrznej ścianie świątyni). W latach 1751-52 Jan Klemens Branicki dokonał przebudowy kościoła oraz jego wyposażenia w stylu barokowym. W drewnianej nastawie ołtarza głównego umieszczony jest olejny obraz przedstawiający scenę Wniebowzięcia NMP pędzla Sylwestra Augusta Mirysa - nadwornego malarza Branickich. Dwa boczne ołtarze zdobią wizerunki Matki Bożej i Ukrzyżowania. Kościół jest również mauzoleum rodzowym Branickich. Po prawej stronie znajduje się marmurowy monument serc Stefana Mikołaja Branickiego – wojewody podlaskiego i jego matki Katarzyny Aleksandry z Czarnieckich. Po stronie lewej nagrobek serca Jana Klemensa Branickiego ufundowany przez jego żonę Izabelę z Poniatowskich. Na prawej ścianie umieszczono też epitafium Izabeli wyhaftowane przez jej dwórkę Weronikę Paszkowską w 1811 r. oraz tablicę: Franciszka Karpińskiego, autora „Pieśni Nabożnych” oraz najpopularniejszej polskiej koledy

**6. Cerkiew katedralna (sobór) Świętego
Mikołaja, ul. Lipowa 15**

Świątynia w stylu neoklasykistycznym oparta na rzucie krzyża greckiego została wybudowana w latach 1843-1846 prawdopodobnie wg projektu Konstantyna Thona. W związku z erygowaniem dn. 07.09.1951 r. diecezji białostocko-gdańskiej Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego świątynia została podniesiona do rangi soboru, czyli katedry. Dn. 22.09.1992 do soboru zostały przeniesione z Grodna relikwie św. Męczennika Młodzieńca Gabriela i dzień ten obchodzony jest co roku jako święto diecezjalne. Klasykistyczny, drewniany ikonostas został wykonany w Wilnie w 1846 r. Znajdujące się w nim ikony zostały napisane przez moskiewskiego ikonopiszcę Adriana Małachowa. Oryginalne polichromie nie zachowały się do naszych czasów. Obecne z lat 1975-76 są dziełem Józefa Łotowskiego. W prawo od ikonostasu znajdują się: srebrny relikwiarz św. Gabriela-patrona dzieci i młodzieży oraz kopia zaginionej w 1915 r. ikony Matki Boskiej Białostockiej.

8. Synagoga Cytronów (Cytron Bejt Midrasz), ul. Waryńskiego 24 A

Wzniesiona w latach 1936-1939 stylu modernistycznym. Jej fundatorami była białostocka rodzina fabrykantów włókienniczych Cytronów. W sali modlitw wykonano drewniany strop w formie kasetonów, zdobiony kolorową ornamentyką roślinno-geometryczną. Po utworzeniu getta w 1941 r. znajdowała się na jego terenie, kontynuując nielegalnie funkcje religijne. Jeszcze do 1967 roku użytkowana była przez społeczność żydowską jako miejsce modlitw, spotkań, dom pogrzebowy. W latach siedemdziesiątych dokonano jej przebudowy, podczas której bezpowrotnie zniszczone zostały cenne detale wyposażenia. Od 1995 r. budynek jest siedzibą Galerii im. Słędzińskich. Z uwagi na przenosiny galerii do nowej siedziby na Rynku Kościuszki powracają głosy o potrzebie przeznaczenia budynku dawnej synagogi na muzeum białostockich Żydów.

9. Sanktuarium Miłosierdzia Bożego, plac bł. księdza Michała Sopoćki 1

Dwupoziomowa świątynia została zbudowana w latach 1984-96 wg projektu inż. arch. Andrzeja Nowakowskiego i Janusza Pawłowskiego. Wielkim orędownikiem powstania sanktuarium, aż do swojej śmierci w 1975 r., był ks. Michał Sopoćko, propagator kultu Miłosierdzia Bożego. W 1988 r. jego szczątki zostały ekshumowane i ponownie pochowane w krypcie świątyni. W 1993 r. w dolnym kościele umieszczono relikwie św. Faustyny. Po kilkuletnim procesie beatyfikacyjnym 28.09.2008 r. ogłoszono ks. Michała Sopoćko błogosławionym, a relikwiarz z jego szczątkami umieszczono w kościele głównym. W 1996 r. dokonano rewitalizacji płaskorzeźby „Drzewa Jessego” stanowiącej część ołtarza papieskiego z 1991 r. i umieszczono ją w sanktuarium.

**7. Kościół Świętego Rocha,
ul. ks. Adama Abramowicza 1**

W 1925 r. ustanowiono drugą białostocką pw. św. Rocha. Jej proboszczem został ks. Adam Abramowicz, który do współpracy przy projekcie świątyni zaprosił profesora Politechniki Warszawskiej Oskara Sosnowskiego. Świątynia miała w swoim kształcie łączyć wezwanie Litanii Loretańskiej „Gwiazdo Zaranna” z ideą pomnika wdzięczności Opatrzności Bożej za odzyskanie niepodległości.

Została zlokalizowana na wzgórzu św. Rocha - istotnym elemencie barokowej kompozycji urbanistycznej Białegostoku. Prace budowlane rozpoczęto w 1927 r., jednakże stale towarzyszyły im trudności finansowe. Do wybuchu II wojny św. udało się doprowadzić budowę do tzw. stanu surowego. W czasach obywatelskiej okupacji, sowieckiej i niemieckiej, istotną kwestią dla wspólnoty kościelnej było uchronienie świątyni przed jej zarekwirowaniem, dlatego też w 1941 r. rozpoczęto odprawianie mszy świętych. W związku ze śmiercią w 1939 r. prof. Oskara Sosnowskiego funkcję kierownika budowy od 1945 r. przejął inż. Stanisław Bukowski. Dn. 18.08.1946 r. arcybiskup Romuald Jałbrzykowski konsekrował kościół pw. Królowej Polski, Chrystusa Króla i św. Rocha. Prace wykończeniowe ostatecznie ukończono w 1966 r. W 2018 r. świątynia została podniesiona do rangi bazyliki mniejszej, a także znalazła się na prestiżowej liście „Pomników historii”. Modernistyczny kościół wzniesiono na planie ośmioboku, a podstawowym budulcem był żelazobeton. Korpus budowli składa się z trzech stopniowo narastających brył i ażurowej wieży o wys. 78 m, zwieńczonej pila-



stowską koroną i figurą Matki Boskiej o wysokości 3 m. Oryginalnymi elementami są szklany dach w kopule w kształcie ośmiobocznego ostrosłupa (niewidoczny z zewnątrz) oraz powtarzające się motywy kryształ i gwiazdy, odwołujące się do wezwania litanijnego „Gwiazdo Zaranna”. We wnętrzu kościoła dominuje biel z dodatkiem drewna. Centralnym elementem ołtarza głównego z 1945 r. wykonanego przez Antoniego Masłonia jest figura Chrystusa Króla dłuta Stanisława Horno-Popławskiego. Ołtarze boczne poświęcone są św. Antoniemu (po lewej stronie) i Matce Boskiej Różańcowej (po prawej).

W kościele znajdują się dwie kaplice boczne: po lewej kaplica św. Rocha z XVIII-wiecznym obrazem nieznanego autora, po prawej Matki Boskiej Ostrobramskiej z figurą Chrystusa Ukrzyżowanego autorstwa wileńskiego rzeźbiarza-sa-mouka Wincentego Bałzukiewicza, obrazem Ostrobramskiej Matki Miłosierdzia oraz tablicami upamiętniającymi kresowe pułki Wojska Polskiego II RP. Witraz w płafonie sufitowym wg projektu Placidy Bukowskiej przedstawia symbole

Ducha Świętego i czterech ewangelistów. Przy wejściu do kościoła znajduje się nagrobek jego budowniczego ks. Adama Abramowicza. Otaczające świątynię wały nawiązują do obronnych funkcji świątyń kresowych. Nad główną bramą góruje rzeźba Chrystusa Dobrego Pasterza autorstwa Stanisława Horno-Popławskiego. U podnóża wzgórza postawiono dwa pomniki batalionu marszowego 42. Pułku Piechoty broniącego miasta we wrześniu 1939 r. i ofiar katastrofy smoleńskiej. U podstawy wieży znajduje się taras widokowy, z którego można obejrzeć panoramę Białegostoku. Czynny jest w sezonie turystycznym w dni powszednie w godz. 9.00-16.00, zaś w soboty, niedziele i święta w godz. 14.00-17.00.



**10. Kościół Zmartwychwstania Pańskiego,
ul. ks. arcybiskupa
Romualda Jałbrzykowskiego 5**

Dwupoziomowa świątynia zbudowana w latach 1991-96 w stylu baroku wileńskiego wg projektu inż.-arch. Michała Bałasa jest w zamyśle repliką XVIII-wiecznego, unickiego kościoła św. Apostołów Piotra i Pawła z Berezowca (obecnie Białoruś), zniszczonego przez sowieków w 1970 r. Wystrój wnętrza kościoła stanowi kompozycja różnych stylów i form – od antyku, przez renesans, po barok. Elementy rzeźbiarskie wykonał prof. Jerzy Grygoczuk, a polichromie są dziełem Jerzego Pasternaka z Krakowa. Podstawowym motywem ideowym jest upamiętnienie wszystkich Polaków – ofiar najedźdźców lat wojny. Pod tarasem umieszczono Sanktuarium GLORIA VICTIS i chwały obrońców Białegostoku we wrześniu 1939 r.